

Biológus szemmel

Akác, akácia vagy sittimfa?

HOLLÓSY FERENC

A Biblia szövegét figyelmesen olvasó és botanikával is foglalkozó ember szeme joggal akad fenn az alábbi mondaton: „Készítsetek egy két és fél könyök hosszú, másfél könyök széles és másfél könyök magas ládát akácfaából. Vond be színarannyal, kívül-belül vond be, és készíts rá körös-körül aranyszegélyt.” Az idézet Mózes második könyvéből való (2Móz 25,10–11), mely a Szent István Társulat gondozásában 2015-ben megjelent bibliafordításban található. Az akácfa említése a Szentélyre és a hozzá kapcsolódó kultuszra vonatkozó leírás további részeiben is rendszeresen előfordul.

Valóban akácfa-ról (1–2. ábra) van itt szó vagy valamilyen más növényfajról? A kérdés nemcsak botanikailag, hanem nyelvészeti és kultúrtörténeti szempontból is érdekes és tanulságos.

Az akác-ról tudjuk, hogy Észak-Amerikában őshonos fafaj, amit IV. Henrik, majd XIII. Lajos francia királyok kertésze, a francia *Jean Roben* hozott be 1635-ben Európába. A növény eleinte mint ameri-

1. ábra. *Robinia pseudo-acacia*

kai újdonság keltett érdeklődést a királyi, majd a nemesi udvarokban. Később a XVIII. század elejétől kezdett elterjedni Európa mérsékelt éghajlatú területein. Az Amerikából származó akác tehát semmiképpen sem fordulhatott elő a bibliai országok tájain! Magyarországon 1750 körül kezdték ültetni. *Tessedik Sámuel* és *Krámer János György* magyar

2. ábra. *A Robinia pseudo-acacia* virágos hajtása

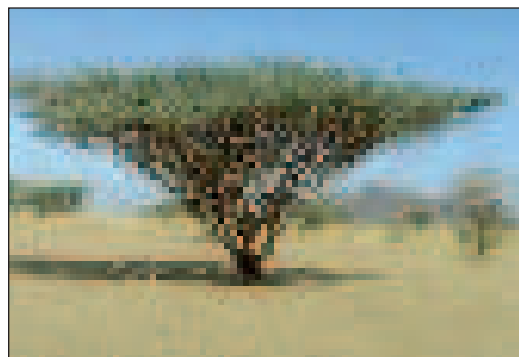
tábori orvos munkásságának köszönhetően hamar elterjedt és mára teljesen beépült a hazai flórába és fontos hasznófánk lett.

Milyen akácot említ akkor a Biblia? A fehér akác tudományos nevét (*Robinia pseudo-acacia*) Linnétől kapta, aki a növény meghonosítójáról, Robenről nevezte el Robiniának a nemzetséget. Az akác fajneve is figyelemre méltó, mert a benne szereplő pseudo tag anynyit jelent, hogy „ál”, vagyis nem valódi akácia, mely világosan jelzi, hogy nem tévesztendő össze az igazi akáciával.

Sajnos a Biblia katolikus magyar fordításaiban (így a 2015-ös kiadású Szent István társulat gondozásában megjelent Szentírásban is!) következetesen – még most is – *akácfa* szerepel. Az új fordítású protestáns, 2014-ben megjelent Biblia már helyesen akáciáról (3–4. ábra) beszél. Károli is fennakadt ezen a botanikai problémán a fordítás során. Érezhette, hogy itt valami nincs rendben. Úgy oldotta meg a kérdést, hogy egyszerűen vette a növény eredeti héber nevének (*sittah*) többes számát (*sittim*), és átírta magyarra. Így született meg a ma is használt sittimfa fordítás, ami nyelvészetiileg helyes. Az izraeliták az egyiptomi tartózkodás alatt

az akácia helyi nevéből (šdt) alakították ki *sittah* nevet. A *sittah* elterjedt lehetett, mert az egyiptomi kertek leírásánál éppúgy szerepel, mint Szemiramisz függőkertjének bemutatásánál. Sőt, egykor az ősi Kánaán száraz, meleg klímáján gyakori erdőalkotó fafaj lehetett. Mózes második könyvének idézett helyei a sivatagi vándorlás idejének építkezéseit, az istentisztelet helyének és eszközeinek (pl. frigyláda) elkészítését elevenítik fel, amelyek a nagy tömegben itt található őshonos fák, a sittimfák, azaz akáciák anyagából készültek.

Az *Acacia* elnevezés a görög *aké* (tüske) és *akakika* szótól származik, amellyel több tuskés fafajt is jelöltek. Mindenesetre, a Bibliában zömmel az Afrikában elterjedt akáciafajokról van szó (*Acacia arabica*, *Acacia nilotica*, *Acacia raddiana*), amely nemzetséghez kb. 800 fa- és cserjefaj tartozik. A többségében szudáni vagy észak-afrikai eredetű, egymáshoz gyakran hasonló tuskés akáciák közül Palesztina száraz, meleg klímájában leggyakoribb a 8 m magasra is megnövő, szürkésbarna kérgű közönséges palesztin vagy pusztai akácia, amely

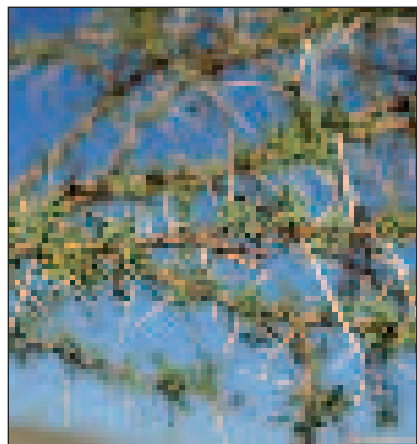

3. ábra. *Acacia raddiana*

egyedül itt őshonos. Az akáciák között legjobban bírja a hideget, így észak felé egészen Kis-Ázsiáig terjed. 3–4 m átmérőjű koronája szétálló, nem lapított, a törzse szabályos. Ágai igen tövisesek a sok szárnyasan összetett levél tövében. Virágai kicsik, gömb alakúak, halvány

sárgák, illatosak és sokáig a fán maradnak. Karsú, babszerű hüvelyei érés előtt tengelyük körül becsavarodnak.

A déli vidékek sivatagi tájairól származik a ritkábban megtalálható, ernyős koronájú beduin akácia (esernyőakácia), amelyik nevét szabálytalan spirális formában csavarodott, barna hüvelyeiről kapta. Törzs hiányában alakja rendszerint magas cserje, szárnyasan összetett

4. ábra. Az *Acacia raddiana* szűrös hajtásai

levelei egy rövid és egy hosszú, fehér tövispár felett erednek. Csak a forró tájakon képes megélni, fagyra igen érzékeny. A levelek hónaljában megnyúlt kocsányon hozza sok, cseresznye nagyságú, sárga gömbös virágát, amelyet valójában sugárirányban eredő számtalan porzója alkot. Mindkét faj kemény, mégis könnyű, nem korhadó fáját részben kőnapi és kultikus eszközök, de sátorvázak, bútorok, szobrok, sőt hajók készítésére is használták. Egyes feltevések szerint az sem kizárt, hogy Noé bárkáját is – legalább részben – ebből építették.

Vagyis a feltett kérdésre az a korrekt válasz adható, hogy az idézett bibliai helyekre a botanikailag helyes akácia vagy az ennek megfelelő héber *sittimfa* elnevezés irandó és semmiképpen sem az akác növénymegjelölés!

Bár csak egy „i” betű a különbség a két név között, mondhatni jótányi, de biológiai értelemben, mint láttuk, ez nagy eltérést jelent. Az eset arra is rámutat, hogy minden fordítás egyben szövegértelmezés is, ami a fordítót nagy óvatosságra és főleg a szöveg iránti alázatra kell, hogy intse. Különösen az ókori szövegek fordításánál igaz ez, ahol az olykor szűkösen nyelvészeti és régészeti forrásokat jól segítheti a szaktudományokban jártas kutatók véleményének és érveinek megfontolása.

Born Ignác: Úti levelek az 1770-es bánsági, erdélyi, felső- és alsó-magyarországi ásványtani utazásról

A nekdoták nélkül a tudománytörténet kevésbé lenne vonzó szakterület. Szerepük jelentős az érdeklődés felkeltésében, a száraz tényadatok mellett plasztikussá varázsolnak múltbéli történeteket. Az igazságtartalom? Esetről esetre más és más!

Az ásványtan és bányászat XVIII. századi jeles szakemberének, *Born Ignác*nak (1742, Gyulafehérvár – 1791, Bécs) személyéhez *A varázsfuvola* egyik karaktere kapcsolódik. Évszázados a vita: *Mozart* valóban róla mintázta Sarastro alakját? A pro és kontra érvek között lehetetlen igazságot tenni. A legenda szerepe azonban felbecsülhetetlen: ez volt az egyik tényező, ami életben tartotta a Born személye iránti érdeklődést. Mindez különösen fontos, hiszen az erdélyi szász családban született, német anyanyelvű, Habsburg-udvari tanácsos földtani szakember munkásságáról eddig kizárólag összefoglaló ásványtani művek, folyóiratcikkek szóltak magyar nyelven, művei pedig egészében elérhetetlenek voltak.

Bibliofilként és könyvismertető szerzőjeként számtalan régi és új kötet fordul meg kezeim között. Amikor a borító kinyílt, mégis bekövetkezett a csoda. Rég láttam ennyire kifinomult ízléssel tervezett és magas szintű nyomdatechnikával kivitelezett kiadványt. A Milagrossa Kiadó érti dolgát. *Az Úti levelek...* című kiadványról ez volt az első személyes benyomásom.

A fordítás gördülékeny, *Fuchs Péter* munkáját dicséri, ugyanakkor fontos tudománytörténeti dokumentációs értéke, hogy a kiadvány egyidejűleg közli az eredeti német szöveget (természetesen már nem a nehezen olvasható gót betűs formában). Ugyancsak jelentős hozzáadott értéke a kiadválynak

(a fordítást lektoráló) *Papp Gábor* háttér-tanulmány-összeállítása, valamint a kötet koncepcióját kidolgozó (és a tanulmányokat szakmailag ellenőrző) *Weiszbürg Tamás* szerkesztői tevékenysége. A szakmaiság folyamatossága mellett ennek további hozadéka a kötethez társuló részletes életrajz (Sarastro alakja mellett olyan további érdekességekkel, mint Born nemzetiségének kérdésköre, szabadkőműves kapcsolódása stb.), bányászati–kohászati–földtani korrajz, továbbá a magyarázó jegyzetek és segédletek sora.

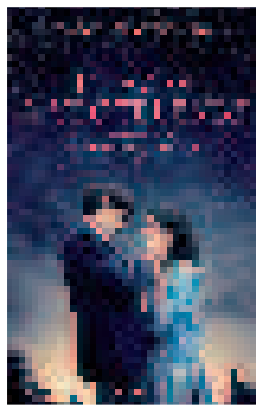
De térjünk rá magára az irományra. Born leveleit a svéd *Johan Jacob Ferber* rendezte sajtó alá, és adta ki 1774-ben német földön, majd a mű számtalan további nemzetközi kiadást ért meg. A cím sokatmondó, sőt, szinte mindent elárul a tartalomról és annak háttéréről. Born bánáti, erdélyi és felvidéki utazásának állomásait részletes térképen mutatják be a szerkesztők. Az egykori levelek egyidejűleg fontosak az ásványtan, a bányászat, a kohászat, valamint a földrajz és a történelem iránt érdeklődőknek. A tudományos és műszaki adatok közlésével párhuzamosan stílusa népszerű, a XXI. század olvasója számára is olvasmányos.

A kötet megvásárolható a Milagrossa Kiadónál (*Milagrossa Kft.*, 3527 Miskolc, Bajcsy-Zsilinszky út 15.; info@milagrossa.hu), valamint a *Kőország Kft. forgalmazásában* (1051 Budapest, Arany János u. 16.; koorszag@koorszag.hu) érhető el az érdeklődők számára.

REZSABEK NÁNDOR

Jane Hawking: Utazás a végtelenbe

Bizonyára mindannyian hallottunk, olvastunk Stephen Hawkingről, aki olyan fontos dolgokat fedezett fel az utóbbi évtizedekben az általános relativitáselmélet területén a fekete lyukakról. Természetesen, e rendkívüli szellemű teljesítményt még kiemelkedőbbé teszi a kutató emberfeletti küzdelme, amit az őt sújtó különös betegség egyre súlyosbodó tünetei kísérték végig kb. 1960-tól napjainkig.

Most egyfelől egy szokatlannal objektív naplót olvashatunk, ami csodálatos hangon számol be, mindvégig meglepő őszinteséggel és nyíltsággal, a szerző Hawkinggal szövődő kapcsolatáról, a kezdetektől, az úgyszólván egészséges közös élet kialakulásától a betegség kialakulásán keresztül, a gondokkal és nehézségekkel koszorúzott házaselet örömeiről és bajairól. A rendkívül őszinte és mégis fegyelmezett hangvétellel írott naplószerűség az emberi önfelelődozásról